

การระบาดของโรคแอนแทรกซ์ใน จังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2527-2532)

บุศรินทร์ นาคจินดา ว.ว. (อายุรศาสตร์ทั่วไป),
วท.ม. (อาชีวเวชศาสตร์)

Abstract : Out-breaks of Anthrax in Kanchanaburi (1984-1989).

Nagachinda B.

Department of Medicine, Paholpolpayuhasena Hospital, Kanchanaburi, Thailand.

Reg 7 Med J 1990 ; 9 : 161-166

This study reviews the out-breaks of anthrax in Kanchanaburi from 1984 to 1989. There were 84 cases of skin anthrax reported. Skin anthrax was the only type of human anthrax reported. The out-breaks was the result of skin contamination of the dead animals. During this study there were no deaths reported.

เรื่องย่อ : ศึกษาการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2532 มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์จากการสัมผัสเนื้อสัตว์ที่ตายจากโรคแอนแทรกซ์ จำนวน 84 ราย ผู้ป่วยทุกรายเป็นโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนัง ไม่มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่อวัยวะอื่น และไม่มีผู้ป่วยตายจากการระบาดครั้งนี้

บทนำ

แอนแทรกซ์เป็นโรคระบาดชนิดติดเชื้อมีความเฉียบพลันในสัตว์เลี้ยง เช่น โค กระบือ ม้า แพะ แกะและหมู ซึ่งสามารถติดต่อมายังคนได้ โรคแอนแทรกซ์เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย *Bacillus anthracis* ซึ่งพบโดย Davaine และ Rayer ในปีค.ศ. 1850¹ เป็นเชื้อ gram positive rod ยาวประมาณ 4.5-10 ไมครอน กว้าง 1.0-1.25 ไมครอน อาการของโรคในคนแบ่งออกเป็นโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนัง ที่ปอด ที่ลำไส้ บางรายอาจมีอาการของโลหิตเป็นพิษและเยื่อหุ้มสมองอักเสบ

ในประเทศไทยมีการระบาดของโรคแอนแทรกซ์มานานแล้ว เคยมีรายงานการระบาดตั้งแต่ปีพ.ศ. 2490² ส่วนมากพบทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลาง จากรายงานของกระทรวงสาธารณสุขเมื่อปีพ.ศ. 2503 พบผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนังจำนวน 5 รายที่จังหวัดพิษณุโลก³ สำหรับจังหวัดกาญจนบุรี เคยมีรายงานผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. 2515 ที่ตำบลรางสาลี่ อำเภอท่าม่วง มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์จำนวน 64 ราย ผู้ป่วยเสียชีวิต 3 ราย ไม่สามารถค้นหารายละเอียดของการระบาดได้ หลังจากนั้นเป็นเวลา 12 ปีไม่พบว่ามีการระบาดของโรคแอนแทรกซ์อีก

วิธีการศึกษา

ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี จากรายงานการระบาดของโรค กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข^{4,5} และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรี รายงานผู้ป่วยจากโรงพยาบาลพลพลพยุหเสนา โรงพยาบาลพนมทวน โรงพยาบาลท่าม่วง และโรงพยาบาลบ่อพลอย รวมทั้งรายงานการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในสัตว์เลี้ยง จากสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2527 ที่เริ่มมีรายงานการระบาด จนถึงปีพ.ศ. 2532

ผลการศึกษา

การระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี

เริ่มในปีพ.ศ. 2527 ที่ตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย ระหว่างเดือนพฤษภาคมและเดือนมิถุนายน มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนังมารับการรักษาที่โรงพยาบาลและสถานอนามัยจำนวนทั้งสิ้น 7 ราย การระบาดได้กระจายเข้าไปในเขตอำเภوتاม่วง และอำเภอพนมทวนในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน มีรายงานโคและกระบือตายจากโรคแอนแทรกซ์ แต่ไม่ปรากฏรายงานผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์จากอำเภอทั้งสอง

ในเดือนมกราคมพ.ศ. 2528 ได้มีการระบาดของโรคแอนแทรกซ์เข้าไปในตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอยอีก และได้รับบาดเจ็บเข้าไปในตำบลหนองกุ่ม อำเภอบ่อพลอย ต่อมาในเดือนมีนาคม การระบาดของโรคแอนแทรกซ์ได้กระจายต่อไปอย่างกว้างขวาง เข้าไปในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าม่วง และอำเภอพนมทวน มีรายงานโคและกระบือตายจากโรคแอนแทรกซ์เป็นจำนวนมาก และมีรายงานผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนังมารับการรักษาจำนวน 47 ราย

ในปีพ.ศ. 2529 มีรายงานการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในเขตตำบลแก่งเสี้ยน อำเภอเมือง ตอนต้นปี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์และเดือนมีนาคม การระบาดได้กระจายเข้าไปในเขตตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วงในเดือนเมษายน มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนังทั้งหมด 16 ราย

ปีต่อมาพ.ศ. 2530 มีการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ประปรายในเขตที่เคยมีการระบาดมาก่อนคืออำเภอเมือง อำเภอท่าม่วง อำเภอพนมทวนและอำเภอบ่อพลอย มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์รวม 18 ราย

ปีพ.ศ. 2531 และพ.ศ. 2532 มีการระบาดของโรคแอนแทรกซ์หลงเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวคือตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ จำนวน 4 ราย และ 2 ราย ตามลำดับ

สรุปการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างปีพ.ศ. 2527 ถึงพ.ศ. 2532 มีการระบาดใน 4 อำเภอ (รูปที่ 1) มีผู้ป่วยทั้งสิ้นจำนวน 84 ราย แบ่งเป็นชาย 70 ราย หญิง 14 ราย (ตารางที่ 1) ผู้ป่วยทั้งหมดเป็นโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนัง ไม่มีรายงานผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่อวัยวะอื่น และไม่มีผู้เสียชีวิต

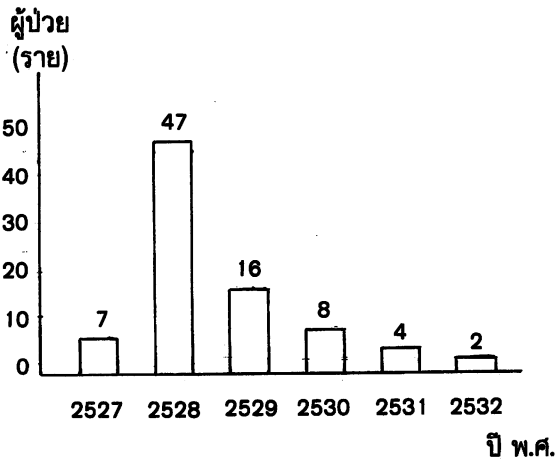
จำนวนผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์แบ่งตามปีที่เกิดโรค (รูปที่

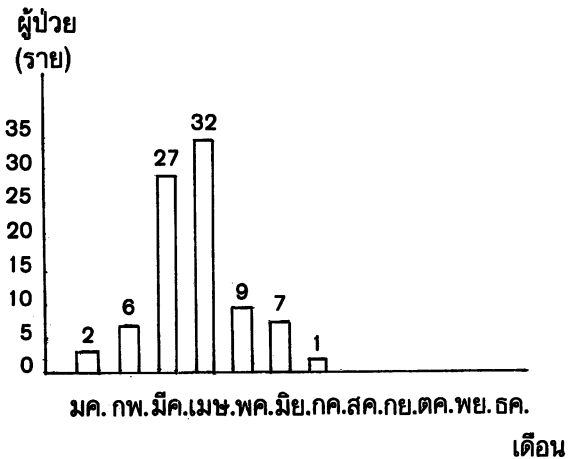
รูปที่ 1 แผนที่จังหวัดกาญจนบุรีแสดงอำเภอที่มีการระบาดของโรคแอนแทรกซ์

ตารางที่ 1 ผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2532) แบ่งตามเพศของผู้ป่วย

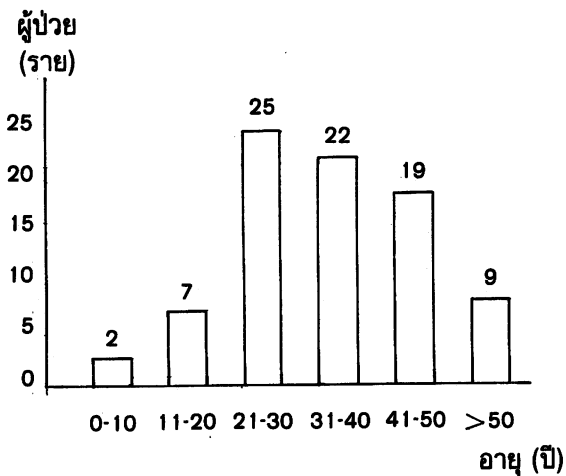
เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	70	83.33
หญิง	14	16.67
รวม	84	100.00

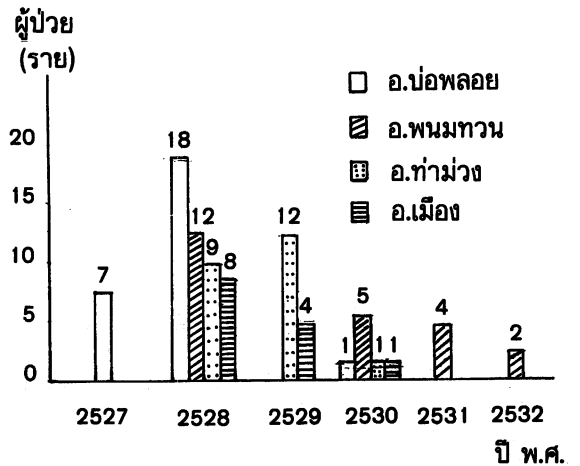
รูปที่ 2 ผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2532) แบ่งตามปีที่เกิดโรค

รูปที่ 3 ผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2532) แบ่งตามเดือนที่เกิดโรค

รูปที่ 4 ผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2532) แบ่งตามอายุของผู้ป่วย

รูปที่ 5 ผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2532) แบ่งตามอำเภอที่เกิดโรค

2) ปีพ.ศ. 2527 มีผู้ป่วย 7 ราย พ.ศ. 2528 มีจำนวนมากที่สุด 47 ราย และลดลงตามลำดับ คือพ.ศ. 2529 มี 16 ราย พ.ศ. 2530 มี 7 ราย พ.ศ. 2531 มี 4 ราย และพ.ศ. 2532 มีผู้ป่วย 2 ราย

การระบาดของโรคแอนแทรกซ์เกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง คือระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน และจะลดลงเมื่อฝนเริ่มตกคือเดือนพฤษภาคมและเดือนมิถุนายน (รูปที่ 3)

ผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์แบ่งตามอายุ (รูปที่ 4) ผู้ป่วยส่วนใหญ่ จะมีอายุในช่วง 20-40 ปีและลดลงเมื่อมีอายุมากขึ้น ซึ่งก็คงอยู่ในช่วงอายุการทำงานประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ของประชาชน

การระบาดของโรคแอนแทรกซ์แบ่งตามอำเภอต่าง ๆ (รูปที่ 5) ในปีพ.ศ. 2527 มีผู้ป่วย 7 ราย จากอำเภอบ่อพลอย แห่งเดียว ปีพ.ศ. 2528 มีผู้ป่วยจาก 4 อำเภอคืออำเภอมือง อำเภอท่าม่วง อำเภอพนมทวน และอำเภอบ่อพลอย รวมทั้งสิ้น 47 ราย ในปีพ.ศ. 2529 มี 2 อำเภอคืออำเภอท่าม่วง และอำเภอมือง มีผู้ป่วย 16 ราย ปีพ.ศ. 2530 มีผู้ป่วย 8 รายจาก 4 อำเภอ ปีพ.ศ. 2531 และปีพ.ศ. 2532 มีผู้ป่วยจากอำเภอพนมทวนแห่งเดียวจำนวน 4 ราย และ 2 ราย ตามลำดับ

วิจารณ์

การระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในประเทศไทย ซึ่งมีส่วนใหญ่เกิดขึ้นในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁶ เกิดจากการนำเอาสัตว์เลี้ยงต่างถิ่นที่เป็นโรคเข้ามา ทำให้เกิดโรคระบาดในเขตดังกล่าว นอกจากนี้การเคลื่อนย้ายสัตว์เลี้ยงที่เป็นโรค ก็จะทำให้มีการระบาดของโรคตามเส้นทางการเดินทางอย่างกว้างขวาง สำหรับการระบาดของโรคในจังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างปีพ.ศ. 2527 ถึงพ.ศ. 2532 จากการสอบสวนโรคของปศุสัตว์จังหวัดร่วมกับสาธารณสุขจังหวัด ไม่พบว่ามี การนำสัตว์เลี้ยงต่างแดนเข้ามาในเขตก่อนการระบาดของโรค แต่มีฝนตกใหญ่และน้ำท่วมก่อนมีการระบาด ซึ่งเข้าใจว่าเชื้อโรคแอนแทรกซ์ที่อาศัยอยู่ในดินในเขตดังกล่าว ถูกน้ำพัดพามาอยู่บนดิน สัตว์เลี้ยงที่หากินอยู่ในบริเวณนั้นได้รับเชื้อทำให้เกิดโรค และตายลง ชาวบ้านที่ไม่ทราบสาเหตุและไม่รู้จักโรคนี้

มาก่อนได้ฆ่าและเนื้อสัตว์ที่ตายแจกจ่ายไปตามบ้านต่าง ๆ โรคจึงได้ติดต่อมายังคนที่สัมผัสกับเนื้อสัตว์นั้น เกิดเป็นโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนัง ส่วนเนื้อสัตว์ที่นำไปปรุงเป็นอาหารรับประทาน เชื้อโรคถูกความร้อนทำลายจนหมด จึงไม่ปรากฏมีโรคแอนแทรกซ์ของลำไส้ หรืออวัยวะอื่นเหมือนที่มีการระบาดทางภาคอีสาน⁷ ที่มีการนำเนื้อสัตว์ไปรับประทานดิบ ๆ

การระบาดของโรคครั้งนี้ห่างจากที่เคยมีรายงานครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. 2515 เป็นเวลา 12 ปี และเกิดขึ้นต่างอำเภอกัน จึงไม่ใช่การระบาดต่อเนื่องจากครั้งก่อน การระบาดของโรคจากอำเภอบ่อพลอยสู่อำเภอมือง อำเภอท่าม่วง และอำเภอพนมทวน ผ่านทางลำน้ำที่ไหลผ่านท้องที่ดังกล่าว ซึ่งในหน้าแล้งน้ำจะเหลือน้อย ชาวบ้านต้องอาศัยน้ำจากแหล่งนี้เพียงแห่งเดียว เช่นเดียวกันกับสัตว์เลี้ยงก็อาศัยน้ำในลำน้ำแห่งนี้ด้วย ทำให้การระบาดของโรคที่เกิดขึ้นในหน้าแล้งเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง⁸ เมื่อมีสัตว์เลี้ยงตายลงจากโรคแอนแทรกซ์ ปศุสัตว์จังหวัดได้เข้าไปให้ความรู้แก่ประชาชนที่เลี้ยงสัตว์ และฉีดวัคซีนป้องกันโรคให้แก่สัตว์ที่อยู่ในเขตระบาดของโรค เป็นการป้องกันไม่ให้โรคกระจายต่อไป การฉีดวัคซีนจะกระทำต่อเนื่องและทุก ๆ 6 เดือนหลังการระบาดหยุดลง และให้ต่อทุก ๆ ปีจนไม่มีการระบาดของโรคอีก

การติดต่อของโรคแอนแทรกซ์จากการฆ่าและเนื้อสัตว์ที่ตาย พบว่าเกิดในเด็ก 2 รายที่มีอายุต่ำกว่า 10 ขวบ ซึ่งคงเกิดจากการสัมผัสกับเนื้อสัตว์ที่ฆ่าและแล้ว และผลการเพาะเชื้อจากแผลที่เป็นก็ให้ผลบวกในเด็ก 1 ราย ส่วนในผู้ใหญ่การเพาะเชื้อจากแผลก็ไม่พบเชื้อ เพราะผู้ป่วยส่วนใหญ่รับประทานยาฆ่าเชื้อประเภทเพนิซิลิน เตตราไซคลิน หรือซัลฟามาโซน ทำให้เชื้อซึ่งไวต่อยาพวกนี้ตายหมด⁹ และมีเชื้อโรคชนิดอื่นขึ้นมาแทนที่ แต่จากลักษณะของบาดแผลรวมทั้งประวัติที่ได้รับจากผู้ป่วย แพทย์มักจะให้การวินิจฉัยได้ว่าเกิดจากเชื้อโรคแอนแทรกซ์ การรักษาในคนก็ใช้ยาดังกล่าวซึ่งก็ได้ผลดี เชื้อโรคแอนแทรกซ์จะตายหมดในระยะเวลาอันสั้นจึงไม่ทำให้เกิดโรคแอนแทรกซ์ที่อวัยวะอื่นหรือเกิดโลหิตเป็นพิษจากโรคแอนแทรกซ์

สรุป

จากรายงานการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ในจังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างพ.ศ. 2527 ถึงพ.ศ. 2532 การระบาดเริ่มในเขตอำเภอบ่อพลอย และระบาดต่อเนื่องเข้าไปในเขตอำเภอพนมทวน อำเภอท่าม่วงและอำเภอเมือง มีผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์เข้ามารับการรักษาในโรงพยาบาลและสถานีนอนามัย เป็นจำนวนทั้งสิ้น 84 ราย ผู้ป่วยทุกรายเป็นโรคแอนแทรกซ์ที่ผิวหนัง ไม่มีรายงานผู้ป่วยโรคแอนแทรกซ์ที่อวัยวะอื่น การระบาดเกิดขึ้นจากการติดเชื้อของผู้ทำการฆ่าและเนื้อวัว ที่ตายจากโรคแอนแทรกซ์ ไม่มีรายงานผู้ป่วยตายจากการระบาดครั้งนี้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข งานระบาดวิทยา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรี และปศุสัตว์จังหวัดกาญจนบุรี ที่ให้ความสะดวกในการค้นหาข้อมูล และขอขอบคุณนายแพทย์สง่า บุญอ่ำรุ่ง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา จังหวัดกาญจนบุรี

ท่อนุญาตให้นำเสนอรายงาน

เอกสารอ้างอิง

1. สุภัค บัณฑุรัตน์. โรคแอนแทรกซ์ชนิดผิวหนัง. จ.พ.ส.ท. 2507 ; 47 : 653-688.
2. เจริญ พุทธสุวรรณ, มีชัย คุณรักษา, ประวิง สงเคราะห์. แอนแทรกซ์ผิวหนัง. วิทยาสารเสนารักษ์ 2491 ; 3 : 377-416.
3. พรวิทย์ บุญยผลิก, บุญธรรม สุนทรเกียรติ. คิวทาเนียสแอนแทรกซ์ รายงานผู้ป่วย 5 ราย. เวชสาร 2503 ; 9 : 578-582.
4. กองระบาดวิทยา. การเฝ้าระวังโรคแอนแทรกซ์. 2510-2524.
5. กองระบาดวิทยา. รายงานการเฝ้าระวังโรค. 2525-2532.
6. ครรชิต ลิ้มปกาญจนรัตน์. ระบาดวิทยาของโรคแอนแทรกซ์ในประเทศไทย. วารสารโรคติดต่อ 2525 ; 8 : 121-132.
7. กาญจนศักดิ์ ผลบูรณ์ และคณะ. การระบาดของโรคแอนแทรกซ์จังหวัดอุดรธานี. วารสารโรคติดต่อ 2527 ; 10 : 207-220.
8. Heyworth B. Anthrax in the Gambia : An epidemiological study. Br Med J 1975 ; 4 : 79-82.
9. วนิดา หล่อสมฤดี. Endemic cutaneous anthrax ในจังหวัดกำแพงเพชร. วารสารกรมการแพทย์ 2526 ; 10 : 207-220.